

Lövö

Natur

Smålandskustens sydligaste skärgård utgörs av det band av öar, vilka likt en väldig pirarm skyddar fastlandskusten från Mönsterås i norr till Timmernabben i söder: Skeppsholmen, Gårö/Tokö och Lövö utgör tillsammans med några mindre öar denna naturens egna vågbrytare. Mellan dessa båda landmassor ligger Timmernabbsviken lugn och trygg för vråkande Östersjö, med Timmernabben och Lövö grenar som vakter på var sida inloppet. Viken är också i jämförelse med öppna havet i öster, fri från öar och grund.

Lövö är den sydligaste i denna rad av öar. Lika sönderskuren i konturen som de övriga öarna; vikar och glon, öar och holmar överallt, vilket påtagligt bidrar till ett mycket omväxlande landskap där land och vatten ständigt tycks skifta plats. Trots detta täta gytter har man från Lövös hela östsida en nästan fri horisontlinje, endast ett diffust Öland tonar fram vid horisonten.

Kambrisk sandsten bildar underlag för den morän som idag utgör Lövö. Liksom alla öar i moränskärgården är också Lövö låg och med en flack profil. Ingen punkt sträcker sig högre än tio meter över havsytan. Inlandsisen har jämnat till konturen och dumpat stenmaterial. Stränderna är långgrunda och strandängarna breda och artrika. Detta är en för moränskärgården typisk terräng.

Som alltid är morängrunden väl-dränerad, oftast är den också mager, men här på Lövö har ansenliga jordlager samlas. Den sedvanliga magra hållmarksskogen; senvuxen tall med vitmossa och lingonris i undervegetationen, har här ersatts av den mer fuktkrävande granskogen med blåbärsris och mjuka, gröna mossmattor. Cirka 75% av Lövö täcks av barrskog -namnet till trots. Lövskogen domineras av ek. Björk och lind och förekommer riktigt på öns mer låglänta delar.

Historia

Förhistoria

Den oansenliga höjden över havet har förstås gjort att Lövö först relativt sent vuxit fram som en samlad ö. Vi räknar grovt att vattennivån vid bronsålderns början var ca tio meter över dagens. Då existerade inte Lövö. Det är sålunda inte så märkligt att det inte finns kända förhistoriska lämningar på ön. Ännu så sent som vid medeltidens början stod vattnet knappt två meter högre än idag, vilket dränker stora delar av Lövös kustpartier och minskar den totala arealen avsevärt.

Namn

Namnet Lövö här säkerligen tillkommit som en beskrivning av vegetationen; den osedvanligt lövskogsrika ön möjliggjorde en så sedvanligt stor och god lövtäkt att bruket blev namngivande. Lövbrott, alltså insamling av lövruskor som vinterfoder till framför allt fåren, har ända in i våra dagar varit mycket viktig. Kanske öarna runt om inte var lika lövrika, trots att lövskog lär ha varit vanligare än vad det är nu. Första gången namnet Lövö -om än lite annorlunda stavat- dyker upp i det skrivna källmaterialet är år 1292. Detta gör Lövö till en av de tidigast namngivna platserna i Ålems socken.

Jordnatur

Strandakusten med tillhörande skärgård har sedan tidig medeltid eller så långt tillbaka källorna når, dominerats av storgårdar och mäktiga familjer. Även Lövö ingick i detta frälsegods. Mycket jordagods i häradet donerades under medeltidens andra hälft till hospitalet Okneback, sedermera klostret Kronobäck, men inte Lövö.

Hertigarna Erik och Valdemar hade i sitt testamente förordnat ett kanonikat i Linköpings stift till deras åminnelse. 1318 anslås sålunda en gård i Ålem med tillhörig jord (inkluderande en gård på Lövö) till ett prebende i Linköpings domkyrka.

År 1502 ingick de tre frälse Lövögårdarna i Sten Stures morgongåva till sin hustru Ingeborg Åkesdotter, en morgongåva som utgjordes av hela Strömserum. Gustav Vasa la i samband med reduktionen stora delar av Strandakusten -även domänen Stömserum- under sig som arv och eget-gods, så även Lövö. Den gamla prebendegården (alltså löneboställe tillhörande domkapitlet) förlänade Gustav Vasa 1543 tillsammans med allt annat prebendegods i Ålems socknen, en trotjänare i Döderhults socken. Därmed fanns ingen kyrklig jord längre på Lövö, endast frälse. 1622 såldes Strömserum av Gustav II Adolf till Johan Skytte, och allt Strömserumsgods kom återigen att räknas som frälse. I samband med reduktionen måste Maria Skytte på Strömserum avstå bla de fyra Lövögårdarna, som vardera utgjordes av 3/8 mantal. År 1786 blev Strömserum förklarad som frälseäteri och de fyra Lövöhemman anslogs till landshövdingens lön tillsammans med bla Korpemåla och Hammarglo.

Sockengräns

Trots att öarna söder om Oknölandet utgör en geografisk enhet och skiljs ifrån varandra endast av smala sund och strömmar, skär gränsen mellan Ålems och Mönsterås socknar rakt genom det sund smala som skiljer Gårö/Tokö från Lövä. Sockengränsen tycks ha haft samma dragning så långt ner i medeltid vi kan komma.

Medeltid

När Lövä först togs i människans bruk vet vi inte. Inte vet vi heller om man ursprungligen bara använde de rika lövskogarna till fodertäkt eller som betesmark, kanske i något fåbodliknande system för att först så småningom leda till en åretrunt-bosättning. Lövä måste ha varit en utmärkt basstation vid utsjöfiske med öppen sjö helt inpå. Den smala skärgården i öster är utsatt, men full av skyddade naturhamnar och erbjuder lite lugnare fiskevatten, liksom den skyddade övärlden i Timmernabbsviken.

Lövä hörde under tidig medeltid under Lilla Okneback, som ägdes av lagmannen Svantepolk Turesson. År 1292 skänkte han hela Lilla Okneback, med undantag av Oknö, Väderön och Lövä till hospitalet i Norrabygd. (Norrabygd var under medeltid namnet på det landamäre som sedermera kom att utgöra Stranda härad.) Varför just dessa tre öar undantogs donationen vet vi inte. Inte vet vi heller så mycket om Lövä vid samma tid. Troligtvis var ön brukad och kanske också bebodd. Lövä kan ha varit en så viktig lövtäkt i kombination med betesmark och/eller fiskebas för Turesson, att han ville behålla den för egen räkning.

1500- 1600- och 1700-tal

Livet gick sin gilla gång på Lövä trots de stundtals raska och väldiga kasten mellan olika tillhörighet. Åkerbruk med boskapsskötsel och fisk var den sedvanliga näringsbasen.

Under 1600-talet härjade danskarna upprepade gånger längs kusten - ofta med förödande resultat. 1677 är ett svart årtal eftersom många kust- och skärgårdsbyar då stacks i brand och ödelades. Enligt traditionen brändes hela Lövä ner, med undantag av Mellangården, som klarade sig tack vare en överlöparens list. Det berättas att ön låg öde och obrukad lång tid efter denna händelse. Och visst var det så. År 1723 kallades en lantmätare till Lövä för att lösa en tvist mellan Löväborna och Gissemlåbönderna gällande Brömsö, där de senare plögade släppa sina djur på bete. Lantmätaren förklarar omständligt att Lövä under några och 20 år varit öde och då brukats av Ålemborna. Brömsö tilldömdes Lövä, under vilket hemman ön av tradition hört till. Redan 1719 hade emellertid en annan lantmätare varit på plats för att lösa Stora Lindöholmens tillhörighet. Denne lantmätare var dock tyvärr mindre beskrivande, men ansåg också att gammal tillhörighet gick före nya vanor. Återuppbyggnaden av den förödda ön gick raskt. Vid 1700-talets slut bodde ett 60-tal personer på ön, varav åtta var bönder och en båtsman.

Storskifte

När Lövöbönderna på 1700-talet fick friköpa sina gårdar, blev de ägare till den jord de brukat under seklernas lopp. De fyra gårdarna måste alla ha brukats av två brukare eller varit delade i två brukningsenheter. I samband med friköpet registreras nämligen åtta likvärdiga brukare på fyra hemmansdelar.

År 1799 påbörjades en storskiftesförrättning över Lövö, som fortfarande var delat i fyra hemmansdelar, men med totalt 11 brukare. Hur samfällt detta bruk var, framgår inte av handlingarna. Skiftesförrättningen omgärdades av lång och många diskussioner och lantmätaren fick mycket skrivarbete, förutom de långa listorna på all åker-, ängs- och betesmark på ön. Kanske var det allt diskuterande som gjorde att han inte tryfferade texterna med halvviktiga upplysningar, idag så oändligt roliga och givande. Så småningom kom emellertid man överens: Ön delades i fyra stora lotter. Byn fick ligga kvar där den legat.

Till de många skrivna sidorna hör en oerhört vacker karta, stor som ett köksbord och vackert akvarellerad i olika gröna nyanser. Över hela Lövö ligger som i ett tryckt schablonmönster glest placerade och elegant tecknade lövträd. (Troligen är detta en allmän trädssymbol och kan i så fall representera även barrskog.) Om skogen står inget i skifteshandlingarna. På Gräskärsudden, som tillsammans med strandremsan nedanför byn är samfällad, ligger en väderkvarn. Gårdarna i byn ligger på samma behöriga avstånd från varandra som de gör än idag. Uppenbarligen har det aldrig, åtminstone inte efter 1677, funnits en tät bykärna på Lövö. Från byn leder en brukningsväg ner till Lövö grenar; den enda markerade vägen på hela kartan. I norr är ön helt omfluten av vatten och ingen bro över till Tokö är markerad. Åkermarken ligger i stora gården runt själva byn huvudsakligen. Varje åker är noggsamt hägnad, stundtals samhägnad med en grannåker på ett sätt som kan föra tankarna till tvåskiftesbruk. De enskilda åkergårdarna är mycket stora. Detsamma gäller ängsgårdarna som relativt sett är gigantiska. De är samlade i Lövö grenar och några andra ställen på östra sidan ön. Flera utöar användes på sedvanligt sätt till bete.

Laga skifte

Under 1800-talets första hälft företogs flera hemmansklyvningar på Lövögårdarna. Sannolikt var det detta som föranledde behov av en reglering av markerna på ön. År 1844 kallades en lantmätare till Lövö för att inleda en laga skiftesförrättning. När alla hemmansägare fyra år senare var eniga och nöjda, kunde lantmätaren rita ut de nya gränserna på kartan. Ägostrukturerna genomgick dock inga större förändringar. Vi ser tydligt att åkerarealen sedan storskiftet utökats på ängens bekostnad. Den nya åkern är bruten i långa parceller och fulltecknad med odlings- och röjningsrösen. Vägnätet är utökat, bla finns nu väg norrut till den samägda Strömvallen. Ännu finns dock ingen bro till Tokö/Gårö. Flera strandpartier undantogs skiftet och behölls som samfälligheter, liksom väderkvarnen nedanför byn. De rent fysiska förändringarna var inte så stora. Den glest bebyggda byn fick ligga kvar på sin gamla plats med ytterst små förändringar. Antalet hemmansdelar var fortfarande desamma som vid storskiftet; befolkningstillväxt och hemmansklyvningar till trots. Förklaringen till att uppsplittringen inte drivits längre, ligger i att flera bybor nu har sin försörjning utanför jordbruket, som sjömän eller hantverkare och en inte obetydlig utflyttning från ön: 1847 var invånarantalet 73 personer, varav åtta var sjöfolk. Befolknings-

ökningen gör sig även gällande på Lövö: 1886 fanns 81 Lövöbor, men av dessa var bara sex bönder (sex sjöfolk). Hemmansdelar måste ha slagits ihop.

Fisket

Lövö ligger ju lika nära fasta land som öppna sjön. Fisket såväl utom- som inomskärs har varit en viktig del av försörjningen. Den som besöker Lövö idag, bländas av det enastående vackra kulturlandskapet och glömmer lätt närheten till fiskevatten och behovet av fisk. I fiskestatistiken från 1880, som är den tidigaste upprättade för landet, finns tio fiskare redovisade på Lövö, med tillsammans 40 skötar. Man fiskade sålunda mycket strömming. Trakterna är ju ålfisketrakter, men sådan fångst eller sådana redskap redovisas inte för Lövö. Skifteshandlingarna tar inte upp fisket på ön. Men fiskelotterna gick på tur mellan åborna här som överallt annars i skärgården och gör så än idag. Strandremsan nedanför byn behölls samägd och utgjorde landningsplats för båtar och redskap. Här ligger också sjöbodarna på gles rad.

På Lövö har funnits ett mindre båtbyggeri, mest för öns egna behov av båtar men också till avsalu. Olika slag av fisken krävde olika slags båtar liksom handels- och kyrkfärder. Det var svårt att klara sig med endast en båt/fiskande hushåll.

Båtsman

Gustav II Adolf sjösatte förslaget om det ständiga båtsmanshället 1623, ett system uppbyggt ungefär som det senare införda indelningsverket. I båtsmannens naturalön ingick bl a i ett torp med lite tillhörande mark, precis som för den indelte soldaten. På den norra udden, som skiljer Lövö från Tokö, avdelades ett kargt strandparti för båtsmannens försörjning. I samband med laga skiftet på 1840-talet utlades, karterades och gränsbestämde torpet. Vad samma tid hette båtsmannen Stormsteg och torpet döptes snart om till Stormsteget. När båtsmansorganisationen upphörde vid 1800-talets slut, miste båtsmanstorpen sin ursprungliga funktion och övergick till att bli helt vanliga torpställen. Strax före 1920 såldes båtsmanstorpet Stormsteget till en av gårdarna på Tokö. Båtsman lär ha funnits på Lövö redan under storskiftet, men redovisas inte i handlingarna.

Skola

Befolkningsantalet fortsatte att öka och barnkullarna därmed. Som på många andra öar utgjorde öns egna barn underlag för egen skola. Det dröjde dock ända till 1905 innan man på Lövö fick ett riktigt skolhus. Dessförinnan hade undervisningen varit inrymd det nu rivna Nordströms hus.

Bebyggelse

Gårdarna och husen på Lövö har inte flyttats runt i särskilt hög utsträckning. Merparten av gårdarna tycks ligga där de alltid legat. Vid skiftena har behovet av utflyttning varit minimalt. Något som betyder att det funnits goda förutsättningar för gamla hus att leva kvar. Vid laga skiftet gjordes en värdering av alla hus i byn. Av den framgår att alla manhus var tvåvåninga, uppförda på knut, dvs timrade, och med tegel eller torv och näver på taket. Alla uppges ha rektangulära yttermått; runt 15 x 10 alnar. I bottenvåningen finns kök och förstuga och ett eller två rum. Något hus uppges vara brädfodrat och ett har kontor på tredje våningen.

Ekonomibyggnader och uthus hade merendels halm på taken och var byggda på stolpar, dvs i skiftesverksteknik, ibland i kombination med timring.

Ännu under 1930-talet bestod merparten bostadshus på ön av tvåvåninga rödmålade stugor med vita snickerier. Av dessa uppges någon vara flera hundra år gammal. Endast ett modernare manhus med sekelskiftet stilideal kunde visas upp; 1½ plan och tämligen kvadratisk grundplan, men det var i botten en ombyggd gammal stuga. Även på Lövö ersattes runt sekelskiftet 1900 alla gamla djurstallar och logar med stora ladugårdar med plats för två-tre hästar, upp till tio mjölkkor, några ungdjur samt hushållsgris och höns, vilket gör lövöladugårdarna till de större i skärgården. Förändringens vindar blåste sålunda huvudsakligen över ekonomibyggnaderna, men inte vad gällde allt. Så sent som på 1950-talet lades något ladugårdstak om med vass. Till långt in på 1900-talet var även en del sjöbodas täckta med vass.

Den sk Mellangården är den gård traditionen vill peka ut som den enda gården som överlevde danskarnas härjningar 1677. Om detta stämmer, kan vi utgå ifrån att huset inte då såg ut som det gör idag. Med största sannolikhet var det hus danskarna skonade en sk ryggåsstuga eller en låg envåning enkelstuga. Det var vanligt från slutet 1700-talet och in under 1800-talet att höja sina låga stugor. Under alla omständigheter är bostadshuset mycket gammalt. Så gammalt och fornt ansågs det redan 1937, att Nordiska Museet gjorde en uppmätning av det. Huset är en ganska liten enkelstuga i två hela våningar utan större moderna tillägg.

Såväl vid 1900-talets mitt som vid 2000-talets ingång såg Lövö by ut ungefär som gjorde vid laga skiftet.

Dagsläget

Skötseln av naturreservatet Lövö syftar till att främja det rörliga friluftslivet och att skydda och bevara de geologiska, biologiska och kulturhistoriska värdena, samt att framhäva det sistnämnda. De forna inägomarkerna hävdas till stor del än idag. De domineras av små öppna arealer skuggade av hamlade träd, mestadels lind, och omgärdas av ofantliga stenmurar eller riktiga hankärgesgårdar. Odlingsröset på impedimenten gör detta inägolandskap till sinnebilden för det forna småländska jordbrukslandskapet. Att vägen fortfarande slingrar sig fram mellan åkergården och gårdar, ännu är grusad och med grön mittsträng, förhöjer intrycket ytterligare.

Ägo indelningen från laga skiftet kvarstår i princip ännu utan förändringar.

Bebyggelsen -såväl äldre som yngre- ligger än i de traditionella lägena och håller den tegelröda och faluröda färgskalan. Väderkvarnen är dock sedan länge försvunnen. Nyttillkommen bebyggelse utanför den utskiftade byn saknas nästan helt, liksom hus uppförda som fritidshus. Flertalet hus på ön är åretruntbebodda. Läget erbjuder pendlingsavstånd till flera centralorter i närheten och alla öar på vägen in till fastlandet har fastlandförbindelse via broar och vägbankar.

Ännu vid slutet 1990-talet var ålfisket viktigt. Skötsel av reservatet kräver mycket arbete. De traditionella näringarna lever sida vid sida med moderna.

Skydd och förordningar

Naturresept sedan 1973.
Klass II Odlingslandskapet i Kalmar län
Klass II Natur i östra Småland

Litteratur

Länsstyrelsens arkiv
Kalmar läns museums arkiv
Lantmäteriets arkiv
Småländska skärgårdsnamn. Ivar Modéer 1933
Meddelande rörande Sveriges fiskerier 1-2. Rudolf Lundberg 1883
Natur i östra Småland. Länsstyrelsen 1997
Odlingslandskapet i Kalmar län. Mönsterås kommun. Länsstyrelsen 1995
Frälsegods i Sverige under storhetstiden. J Almquist 1976
Lövö. Naturresept i Kalmar län. Broschyr. Länsstyrelsen
Det medeltid Småland. Hanbörd och Stranda. Olle Ferm och Jan Brunius 1990